

NOTATKI NAUKOWE NOTES SCIENTIFIQUES

Stanisław Liszewski

RUCH TURYSTYCZNY CUDZOZIEMCÓW DO BUŁGARII
W LATACH 1965—1982

LE MOUVEMENT TOURISTIQUE DES ÉTRANGERS EN BULGARIE
DANS LES ANNÉES 1965—1982

Bułgaria należy do tej grupy państw europejskich, w których w ostatnim 20-leciu nastąpił dynamiczny napływ cudzoziemców. Przyczyny tego zjawiska upatrywane są głównie w dogodnym położeniu geograficznym tego kraju. Usytuowanie na Płw. Bałkańskim stanowiącym pomost pomiędzy Europą a Azją Mniejszą, z jednoczesnym dostępem do ciepłego i czystego Morza Czarnego, powoduje, iż jest Bułgaria punktem docelowym dla turystów z wielu krajów, jak również obszarem tranzytowym w wędrówce z Europy na wschód i odwrotnie. Jest jeszcze i trzeci powód przyjazdów cudzoziemców do Bułgarii. Są to wizyty rodzinne. Ich geneza łączy się z burzliwą przeszłością historyczną tych ziem, która znaczone jest do dzisiaj m. in. zamieszkującymi tu mniejszościami narodowymi.

Okres początkujący masowy napływ cudzoziemców do Bułgarii otwiera rok 1965, kiedy to liczba przybyłych obcokrajowców przekroczyła jeden milion (1083 tys.). Po następnych pięciu latach przebywało w Bułgarii już ponad 2,5 mln (1970 r.) cudzoziemców, a podwojenie tej wartości nastąpiło po upływie dalszych 10 lat, tzn. w 1980 r. (5,5 mln). W omawianym okresie największy napływ cudzoziemców miał miejsce w 1981 r., liczba ich przekroczyła wówczas 6 mln. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, iż w 1982 r. nastąpił znaczny spadek przyjazdów (o ok. 400 tys.), co jest zjawiskiem nieznanym w tym kraju od 1965 r. i zdaje się wskazywać na początek nowego etapu w międzynarodowych kontaktach turystycznych Bułgarii.

Nie wszystkie jednak z zarejestrowanych przyjazdów cudzoziemców do Bułgarii mają na celu turystykę i wypoczynek. Statystyka bułgars-

ka (*Turizm* 1983) rozróżnia pięć głównych celów przyjazdów cudzoziemców do tego kraju. Są to: turystyka i wypoczynek, tranzyt, przyjazdy służbowe dla wykonania konkretnego zadania, wizyty — głównie rodzinne oraz inne cele.

Analiza przyjazdów cudzoziemców do Bułgarii w zależności od celu tej podróży wskazała, iż z wyjątkiem jednego tylko roku dominował tu ruch tranzytowy, który stanowił od 34,8% ogółu zarejestrowanych w 1970 r. do 53,4% w 1982 r. Wielkość ruchu tranzytowego przez Bułgarię oscyluje w ostatnich latach w granicach 50% wszystkich cudzoziemców, co stanowi ponad 3 mln osób (tab. I).

Tabela I

Wielkość i cel przyjazdów cudzoziemców do Bułgarii w latach 1965—1982
(w liczbach bezwzględnych)

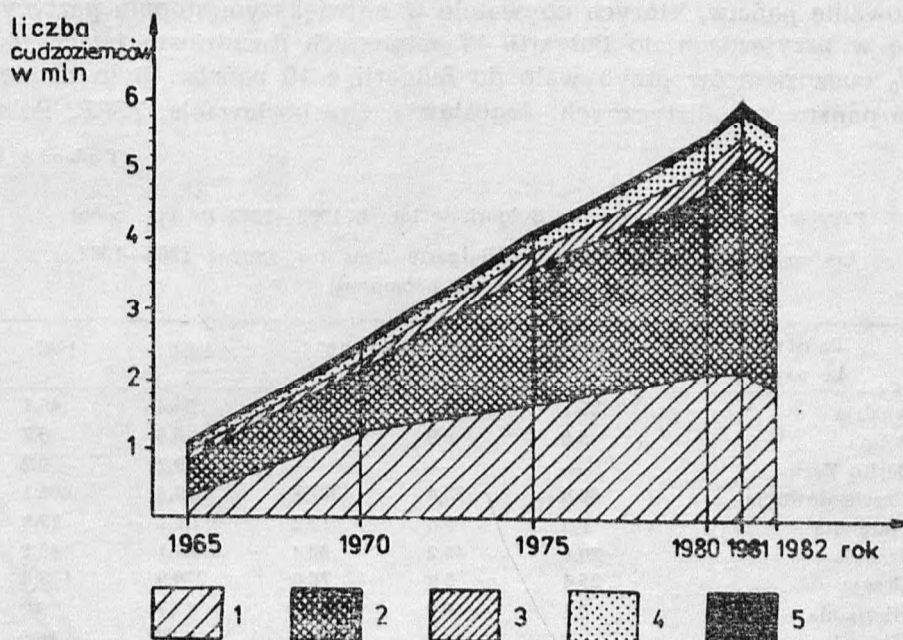
La grandeur et le but des arrivées des étrangers en Bulgarie dans les années 1965—1982
(nombres absolus)

Rok L'année	ogółem le nombre total	Przyjazdy Les arrivées				
		cel		le but		
		turystyczny touristique	służbowy de service	tranzyt transit	wizyta visite	inny autre
1965	1 083 935	365 261	62 246	559 394	85 278	11 756
1970	2 537 018	1 255 914	192 112	884 304	188 202	16 486
1975	4 049 348	1 598 097	259 440	1 956 654	194 466	40 691
1980	5 485 787	2 125 143	336 001	2 619 372	338 465	66 806
1981	6 045 590	2 149 617	354 970	3 134 931	326 195	79 877
1982	5 646 840	1 941 790	333 341	3 014 684	277 269	79 756

Z r ó d ł o: *Turizm. Statisticheski godisznik*, 1983, Sofia.

Na drugim miejscu pod względem wielkości są przyjazdy w celach turystycznych i wypoczynkowych. Stanowią one od 49,8% całego ruchu cudzoziemców w 1970 r. do 34,5% w 1982 r. Na uwagę zasługuje fakt, iż licząc w wartościach względnych, przyjazdy w celach wypoczynkowych od 10 lat systematycznie maleją, wzrastają natomiast, choć mniej dynamicznie niż ruch tranzytowy, w liczbach bezwzględnych. W latach osiemdziesiątych liczba cudzoziemców przybywających do Bułgarii w celach turystycznych i wypoczynkowych oscyluje w granicach 2 mln osób rocznie.

Bardzo zbliżone wartości zarówno liczbowe, jak i w ujęciu procentowym posiadają przyjazdy w celach służbowych oraz wizyty rodzinne. Każdy z tych rodzajów ruchu stanowi po ok. 5—7% ogólnej liczby przyjeżdżających, przy czym wielkość przyjazdów służbowych jest bardziej ustabilizowana niż wizyt rodzinnych. W liczbach bezwzględ-

Rys. 1. Wielkość i cel przyjazdów cudzoziemców do Bułgarii w latach 1965—1982
1 — turystyka i wypoczynek, 2 — tranzyt, 3 — służbowy, 4 — wizyty, 5 — inne

Fig. 1. La grandeur et le but des arrivées des étrangers en Bulgarie dans les années 1965—1982

1 — tourisme et repos, 2 — transit, 3 — voyages de service, 4 — visites, 5 — autres

nych oznacza to, iż w latach osiemdziesiątych przybywało do Bułgarii w tych celach średnio rocznie po ok. 300 tys. cudzoziemców.

Przeprowadzona analiza (rys. 1) wskazuje na zwiększającą się rolę ruchu tranzytowego cudzoziemców przez Bułgarię, który wzrasta zarówno w liczbach bezwzględnych, jak i w wartościach procentowych. Stabilizacji (w liczbach bezwzględnych) uległy natomiast przyjazdy w celach turystyczno-wypoczynkowych, służbowych i wizyty rodzinne. Stabilizacja ta uwarunkowana pojemnością bazy noclegowej (w pierwszych dwu przypadkach) prowadzi jednak w ogólnym bilansie ruchu do spadku względnego udziału tych form pobytu cudzoziemców w Bułgarii.

Po tych ogólnych rozważaniach dotyczących wielkości przyjazdów cudzoziemców przyjrzyjmy się bliżej strukturze narodowościowej przybyszów.

Statystyka bułgarska wyszczególnia przyjazdy cudzoziemców z 26 krajów Europy, Azji i Stanów Zjednoczonych Ameryki Płn. Porównanie

liczby przyjeżdżających na przestrzeni kilkunastu lat pozwala na wytypowanie państw, których obywatele w największym stopniu partycypują w przyjazdach do Bułgarii. W minionych dwudziestu latach ok. 90% cudzoziemców przybywało do Bułgarii z 10 państw. Było to siedem państw socjalistycznych: Jugosławia, Czechosłowacja, ZSRR, Pols-

Tabela II

Przyjazdy cudzoziemców do Bułgarii w latach 1965—1982 (w tys. osób)
Les arrivées des étrangers en Bulgarie dans les années 1965—1982
(en milliers de personnes)

Państwo Le pays	1965	1970	1975	1980	1982
Austria	26,1	31,3	46,9	29,4	45,1
Belgia	5,6	9,9	17,8	6,6	8,7
Berlin Zach.	—	—	—	9,2	9,2
Czechosłowacja	66,8	393,4	337,7	349,4	406,1
Finlandia	1,9	5,8	15,2	21,1	19,9
Francja	20,5	49,2	62,4	67,1	42,1
Grecja	25,4	6,8	76,0	206,9	163,6
Hiszpania	0,1	0,8	12,4	13,7	9,9
Holandia	4,6	15,6	26,5	14,6	16,9
Irak	6,8	6,3	20,5	41,3	36,9
Iran	15,8	17,5	72,0	41,4	11,4
Jordania	7,8	10,8	18,2	10,8	12,1
Jugosławia	139,8	483,5	463,4	775,8	598,0
Norwegia	0,5	1,4	3,5	1,0	5,9
NRD	85,2	125,1	198,0	193,0	213,6
Polska	45,7	115,4	282,6	372,4	276,4
RFN	84,1	180,4	216,9	166,4	162,6
Rumunia	29,7	108,4	151,3	251,2	295,7
Szwajcaria	5,3	9,7	14,5	8,5	11,8
Szwecja	4,0	12,7	11,3	14,3	19,9
Turcja	356,0	572,6	1 363,6	2 177,3	2 518,8
Wlk. Brytania	18,6	50,1	74,9	42,8	53,6
Węgry	19,3	57,5	92,0	163,3	194,5
Włochy	11,1	28,9	43,0	25,8	24,5
USA	9,2	17,7	15,6	10,7	11,2
ZSRR	59,9	154,0	252,9	327,8	341,6
Inne kraje	33,5	71,6	159,4	141,6	136,4
Razem	1 083,9	2 537,0	4 049,3	5 485,8	5 646,8

Z r ó d ł o: Turizm. Statisticeski godisznik, 1983, Sofia.

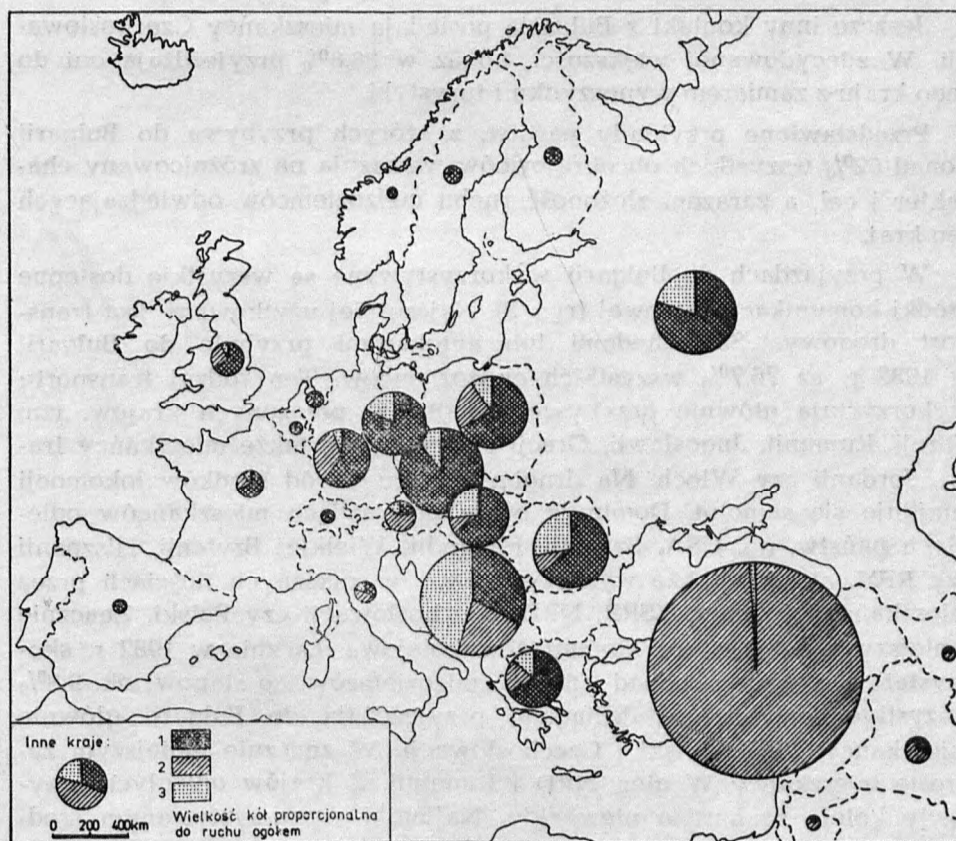
ka, NRD, Rumunia i Węgry, oraz Turcja, Grecja i Republika Federalna Niemiec (tab. II).

Wśród wymienionych państw zdecydowany prymat wiodą trzy: Turcja, Jugosławia i Czechosłowacja, z których przybysze stanowią od

51,9% całego ruchu cudzoziemców w 1965 r. do 62,4% w 1982 r. Dwa z tych państw — Turcja i Jugosławia — sąsiadują bezpośrednio z Bułgarią, a Czechosłowacja nie posiada wspólnej granicy z tym państwem.

Zdecydowanie największą liczbę wśród przybywających do Bułgarii stanowią obywatele Turcji. Ich liczba systematycznie wzrasta — z 356 tys. w 1965 r. do 2518 tys. w 1982 r., co stanowiło 44,6% wszystkich cudzoziemców przybywających do Bułgarii.

Wyjaśnienia takiej właśnie struktury terytorialnej szukać należy w analizie celów przyjeżdżających (rys. 2). Wizyty ludności tureckiej

Rys. 2. Zasięg przestrzenny, wielkość i cel przyjazdów cudzoziemców do Bułgarii w 1982 r.

1 — turystyka i wypoczynek, 2 — tranzyt, 3 — inne

Fig. 2. Le rayon d'action, la grandeur et le but des arrivées des étrangers en Bulgarie en 1982

1 — tourisme et repos, 2 — transit, 3 — autres

w Bułgarii w 99⁰/₀ mają charakter przejazdu tranzytowego. Dzieje się tak dlatego, iż Bułgaria znajduje się na szlaku komunikacyjnym łączącym Turcję z krajami Europy Zachodniej, w których to krajach obywatele Turcji masowo znajdują pracę zarobkową. Kontakty rodzinne oraz przyjazdy urlopowe czy wakacyjne do i z Turcji odbywają się głównie przez Bułgarię, powodując dynamiczny wzrost ruchu tranzytowego.

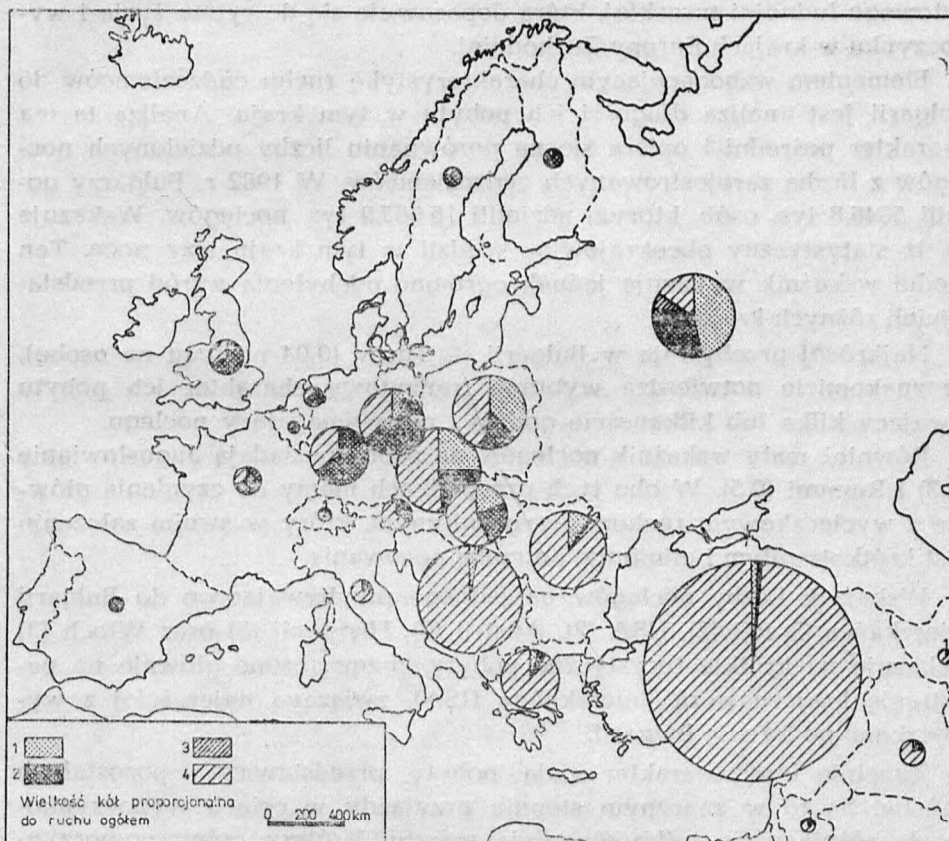
Odmienny charakter mają przyjazdy do Bułgarii mieszkańców Jugosławii. Jugosłowianie w 22,3⁰/₀ przejeżdżają przez Bułgarię tranzytem, w 32,6⁰/₀ przyjeżdżają tu w celach turystycznych i wypoczynkowych i aż w 45,1⁰/₀ odwiedzają ten kraj w formie wizyt rodzinnych.

Jeszcze inny kontakt z Bułgarią posiadają mieszkańcy Czechosłowacji. W zdecydowanej większości, bo aż w 88,8⁰/₀ przyjeżdżają oni do tego kraju z zamiarem wypoczynku i turystyki.

Przedstawione przykłady państw, z których przybywa do Bułgarii ponad 62⁰/₀ wszystkich obcokrajowców, wskazują na zróżnicowany charakter i cel, a zarazem złożoność ruchu cudzoziemców odwiedzających ten kraj.

W przyjazdach do Bułgarii wykorzystywane są wszystkie dostępne środki komunikacji masowej (rys. 3). Najczęściej użytkowany jest transport drogowy. Samochodami lub autokarami przybyło do Bułgarii w 1982 r. aż 76,7⁰/₀ wszystkich cudzoziemców. Ten rodzaj transportu wykorzystują głównie przybysze z najbliższych położonych krajów, tzn. Turcji, Rumunii, Jugosławii, Grecji i Węgier, ale także mieszkańcy Iraku, Jordanii czy Włoch. Na drugim miejscu wśród środków lokomocji znajduje się samolot. Dominuje on w przyjazdach mieszkańców odległych państw, np. USA, Szwecji, Finlandii, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii czy RFN, ale jest także wykorzystywany w znacznych ilościach przez mieszkańców Węgier, ZSRR, NRD, Czechosłowacji czy Polski. Znacznie mniejszy udział posiada komunikacja kolejowa. Łącznie w 1982 r. skorzystało z niej nieco ponad 0,5 mln cudzoziemców, co stanowi ok. 9,3⁰/₀ wszystkich przybyszów. Pociągami przyjeżdżają do Bułgarii głównie mieszkańcy ZSRR, Polski i Czechosłowacji. W znacznie mniejszym zakresie mieszkańcy Węgier, NRD i Rumunii. Z krajów odległych przyjazdy kolejną są bardzo niewielkie. Najmniej wykorzystywanym środkiem lokomocji w ruchu cudzoziemców do Bułgarii jest statek. Tylko nieliczni mieszkańcy ZSRR i Turcji wykorzystują w podróżach do tego kraju drogę morską, w minimalnym stopniu użytkowany jest ten rodzaj transportu przez obywateli państw naddunajskich — Czechosłowacji, Rumunii, Węgier oraz Jugosławii.

Najliczniejsze przyjazdy do Bułgarii mają miejsce w sezonie letnim, a zwłaszcza w lipcu i w sierpniu, kiedy to np. w 1982 r. przybyło aż

Rys. 3. Przyjazdy cudzoziemców do Bułgarii w 1982 r. wg wykorzystywanych środków lokomocji

1 — kolej, 2 — samolot, 3 — statek, 4 — samochód i inne

Fig. 3. Les arrivées des étrangers en Bulgarie en 1982 selon l'usage des moyens de transport

1 — chemins de fer, 2 — avion, 3 — bateau, 4 — auto et autres

55,4% wszystkich cudzoziemców. Wymienione dwa miesiące „uzupełnione” przez czerwiec i wrzesień wyznaczają podstawowy sezon turystyczno-wypoczynkowy Bułgarii. W tak określonym sezonie przebywa w tym kraju ponad 70% wszystkich zarejestrowanych cudzoziemców. Znamienne, iż sezon letni mimo wysiłków władz bułgarskich przeciwstawiających się tej tendencji, skupia coraz większą liczbę cudzoziemców. W 1965 r. w okresie od czerwca do września przebywało w Bułgarii 60% wszystkich cudzoziemców, w 1975 r. — 68,1%, w 1980 r. — 69,4%, a w 1982 r. aż 73,6%. Ten zwiększający się napływ w sezonie

letnim wynika w dużym stopniu z nasilonego w tym czasie ruchu tranzytowego ludności tureckiej, która dopasowuje się do rytmu życia i wypoczynku w krajach Europy Zachodniej.

Elementem wzbogacającym charakterystykę ruchu cudzoziemców do Bułgarii jest analiza długości ich pobytu w tym kraju. Analiza ta ma charakter pośredni i opiera się na porównaniu liczby udzielonych noclegów z liczbą zarejestrowanych cudzoziemców. W 1982 r. Bułgarzy gościli 5646,8 tys. osób, którym udzielili 16 665,9 tys. noclegów. Wskazuje to, iż statystyczny obcokrajowiec spędził w tym kraju trzy noce. Ten średni wskaźnik wykazuje jednak ogromne odchylenia wśród przedstawicieli różnych krajów.

Najkrócej przebywają w Bułgarii — Turcy (0,04 noclegu na osobę), co znakomicie potwierdza wybitnie tranzytowy charakter ich pobytu trwający kilka lub kilkanaście godzin i nie wymagający noclegu.

Również mały wskaźnik noclegów na osobę posiadają Jugosłowianie (0,3) i Rumuni (0,5). W obu tych przypadkach mamy do czynienia głównie z wycieczkowym ruchem przygranicznym, który w swoim założeniu jest krótkotrwałym i eliminuje potrzebę nocowania.

Wskaźnik liczby noclegów na jednego przybywającego do Bułgarii mieszkańca Grecji (2), USA (2), Austrii (3), Hiszpanii (3) oraz Włoch (3) wskazuje na krótkie turystyczne pobyty, przeznaczone głównie na penetrację krajoznawczą (mieszkańcy USA), związaną najczęściej z wycieczkami po terenie Bułgarii.

Zupełnie inny charakter mają pobyty przedstawicieli pozostałych państw. Są to w znacznym stopniu przyjazdy w celach wypoczynkowych, różniące się tylko długością pobytu. Krótszy pobyt wypoczynkowy (5—7 noclegów) preferują Węgrzy, Szwajcarzy i Czechosłowacy, dłuższy (8—10 noclegów) mieszkańcy NRD, Holandii, Polski, Francji, Belgii, Wielkiej Brytanii, Finlandii. Najdłużej w 1982 r. przebywali w Bułgarii obywatele ZSRR, Szwecji i RFN — średnio po 11—12 noclegów w tym kraju.

Mówiąc o liczbie noclegów spędzonych na terenie Bułgarii przez cudzoziemców należy jednak pamiętać o zróżnicowanym standardzie, w jakim wypoczywają poszczególne grupy narodowe. Przykładowo można podać, iż obywatele RFN w 1982 r. niemal w 100% nocowali w hotelach, podobnie jak i obywatele ZSRR (90%). Znacznie mniejszy był natomiast udział noclegów spędzonych w hotelach przez mieszkańców NRD (60%), choć dominował on jeszcze wśród innych form. Czechosłowacy w tym czasie 50% noclegów spędzili na kempingach, a Polacy w 70% nocowali w kwaterach prywatnych.

Analiza ruchu cudzoziemców przyjeżdżających do Bułgarii może być przyczynkiem do szerszej dyskusji nad zasadnością zaliczania wszyst-

kich przekraczających granicę cudzoziemców jako turystów, z czym często można się spotkać w oficjalnych statystykach. Przykład Bułgarii bardzo wyraźnie wskazuje bowiem na nieprawdziwość takiego założenia. Trudno bowiem nazwać turystami ok. 3 mln Turków, którzy tranzytem, nie zatrzymując się nawet na nocleg (0,04 noclegu na osobę), przejeżdżają w obie strony przez Bułgarię. Przykład ten wskazuje na konieczność szczegółowej analizy celu przyjazdu i długości pobytu cudzoziemca, aby można prawidłowo określić wielkość międzynarodowego ruchu turystycznego.

Na zakończenie słów kilka o udziale Polaków w ruchu cudzoziemców do Bułgarii. Udział ten począwszy od 1965 r. był każdorazowo znaczący, a w latach 1975 i 1980 zajmowali Polacy odpowiednio 4 i 3 miejsce wśród przedstawicieli wszystkich narodowości odwiedzających Bułgarię. Najwięcej Polaków przebywało w tym kraju w 1981 r. (417 tys.).

Głównym celem przyjazdu Polaków do Bułgarii jest turystyka i wypoczynek. W 1982 r. cel taki deklarowało ponad 67% przybyszów. Znaczący był jednak również udział Polaków w ruchu tranzytowym — ok. 24% (przejazdy do Turcji i Grecji). Polacy przybywają do tego kraju głównie samochodami (130 tys.) i koleją (104 tys.). Około 41 tys. osób w 1982 r. przybyło tu samolotem.

Średni pobyt Polaków w Bułgarii trwa 10 dni (8 noclegów). Wypoczywają oni głównie w regionach nadmorskich, mieszkając w 70% w kwaterach prywatnych, w 15% na kempingach i w takim samym procencie (15%) w hotelach.

W 1982 r. nastąpił znaczny spadek liczby Polaków przybywających do Bułgarii. W roku tym na skutek znanych kłopotów w naszym kraju, Bułgarię odwiedziło tylko 276,4 tys. osób.

PIŚMIENNICTWO

Turizm. Statisticzeski godisznik, 1983, Sofia.

Doc. dr habil. Stanisław Liszewski
Zakład Geografii Miast i Turyzmu
Instytutu Geografii Ekonomicznej
i Organizacji Przestrzeni
Uniwersytetu Łódzkiego
al. Kościuszki 21
90-418 Łódź

Wpłynęło:
10 czerwca 1985 r.